

Communicatie in honderd talen

In de 'Honderd talen van het kind' is het volgende gezegd over kinderen: Kinderen worden in Reggio Emilia gezien als actieve en competente hoofdrolspelers. Zij streven naar vervulling door gesprekken en interactie met anderen, door het collectieve leven in de groep, de gemeenschap en de cultuur, waarbij groepsleiders hun gidsen zijn.

Het kind voelt zich vanaf de geboorte al een deel van de wereld. Hij is uniek en bepaalt zijn of haar eigen ontwikkeling. Ieder kind is rijk aan mogelijkheden, is sterk, krachtig en creatief.

Het kind maakt op actieve wijze gebruik van een 'netwerk'. In dit netwerk komen de capaciteiten, het leren en het organiseren van verhoudingen op het persoonlijke, interpersoonlijke, sociale, cognitieve, affectieve en zelfs symbolische vlak samen. Een kind is een organisme dat een sterke dynamiek bezit. Hij wil zich continu ontwikkelen en kent een enorme drang om op onderzoek uit te gaan.

Creativiteit en leren staan heel dicht bij elkaar in de Reggio Emilia - benadering. Malaguzzi zegt er het volgende over in 'De honderd talen van kinderen': "Creativiteit vereist dat 'de school van kennis' een verbinding aangaat met 'de school van expressie'."

In de Reggio Emilia - benadering wordt creativiteit niet als iets bijzonders of apart onderdeel gezien, maar eerder als iets dat uit alledaagse ervaringen voorkomt en bij de manier van denken, weten en keuzes maken hoort. Creativiteit ontwikkelt zich op grond van processen die de cognitieve en affectieve ontwikkeling en de ontwikkeling in fantasie betreffen. Samen kunnen zij zorgen voor onverwachte oplossingen. De meest gunstige situatie waarin creativiteit tot bloei kan komen blijkt de uitwisseling tussen mensen te zijn; het omgaan met conflicten en het vergelijken van ideeën en handelingen. Als volwassenen zich minder aan onderwijsmethoden hoeven houden en in plaats daarvan problematische situaties gaan observeren en interpreteren komt dit positief tot uiting in de vorming van de creativiteit.

Malaguzzi geeft aan dat kinderen wel 'honderd talen', honderd manieren, bezitten om de wereld om zich heen te verkennen. Om deze 'honderd talen' goed tot uiting te laten komen, heeft elke school naast de grote groepsruimtes ook een atelier. Het atelier neemt een centrale plek in binnen de school en is ingericht om creatief bezig te zijn met veel materialen en gereedschappen. De kinderen worden in het atelier begeleid door een 'atelierista', iemand met een kunstzinnige opleiding.

De inrichting van het atelier is de consequentie van de filosofie van Reggio Emilia. 'De honderd talen' waarover het kind in potentie beschikt, moeten worden ontwikkeld en gevoed worden. Veel van deze talen zijn middelen om te 'verbeelden'. Door gebruik te maken van het atelier krijgen deze verbeeldingstalen veel aandacht en kunnen ze tot ontwikkeling worden gebracht.

De kinderen leren op een steeds creatieve en constructieve manier de materialen en technieken te beheersen en op een passende manier te gebruiken. De mogelijkheden om hun wereld te onderzoeken, te communiceren en gedachten over hun wereld te representeren wordt zo steeds groter.

Het atelier komt voort uit de overtuiging dat handen en gedachten, doen en denken elkaar voortdurend beïnvloeden in positieve zin. De materialen en technieken om te representeren zijn de belangrijke gereedschappen voor de

intellectuele ontwikkeling. De creativiteitsontwikkeling en de intellectuele ontwikkeling zijn onmisbaar voor elkaar; de creatieve ontwikkeling bevordert de cognitieve ontwikkeling.

Aan de werkstukken van de kinderen is goed te zien dat de creativiteit op deze manier ontwikkeld wordt. De werkstukken dienen niet als kunstwerken te worden beschouwd, want bewondering van het product leidt de aandacht af van het proces waardoor het ontstaan is. De processen zijn uiterst belangrijk. Zij betekenen groei, ontwikkeling. De manier waarop problemen met materiaal en vormgeving worden opgelost, de vragen die opkomen, de communicatie en de samenwerking die ontstaat en de verscherping van de waarneming, zijn alle onderdeel van het proces. De producten die te zien zijn, zijn de voor de mens te aanschouwen momenten, maar het proces gaat door. De tentoonstellingen zijn zo ingericht dat men de boodschap van de processen kan aanschouwen: verhalen van aanpak, denken, communiceren, oplossingen zoeken en samenwerken zijn te lezen en te zien.

Het thema van 'De honderd talen van kinderen' hebben we onderzocht in de stagescholen van het vernieuwingsonderwijs. We hebben daarbij gelet op de volgende punten:

- Ruimte voor eigenheid van kinderen;
- Ruimte voor creatieve uitingen van kinderen;
- Aandacht voor harmonieuze ontwikkeling van hoofd en hart.

Met de theorie van Malaguzzi over creativiteit in ons achterhoofd hebben we gekeken naar overeenkomsten en verschillen in zijn visie en die van de stagescholen.

Ruimte voor eigenheid van kinderen

Op een Vrije School is zeker ruimte voor de eigenheid van kinderen. Bij dit soort onderwijs is de achterliggende gedachte dat kinderen niets klakkeloos aannemen en op hun eigen manier leren na te denken.

De vertelstof staat centraal. In groep 3 en 4 vormen sprookjes en fabels het uitgangspunt voor de geestelijke ontwikkeling. Deze verhalen vormen de basis voor een in gang te zetten denkproces. De kinderen verwerken de verhalen op hun eigen manier, waarin de beleving op de voorgrond staat. De verhalen worden doorleefd door de kinderen het te laten naspelen en er beeldend over te laten werken in de vorm van boetseren of een nat in nat schildering.

Bij Natuurlijk Leren, is het portfolio hét bewijsstuk bij uitstek om aan te geven hoe de eigenheid van elk individueel kind wordt gewaarborgd. Ieder kind mag zich in zijn eigen tempo en op zijn eigen manier ontwikkelen. Hij wordt gewaardeerd in wat hij kan i.p.v. bekritiseerd in wat hij nog niet kan. Het portfolio bestaat uit door de leerling verzameld werk: bewijsstukken voor de leerlijnen, de leerlijnen, werk waar het kind trots op is en de toetsuitslagen.

In de onderbouw en middenbouw wordt gewerkt met thema's. De leerlingen in de bovenbouw zijn daarin vrij in hun keuzes. De kinderen kunnen zich inschrijven voor de workshops die hen het meest aanspreken. Zo leren de kinderen binnen het thema wat ze willen leren. De thema's worden per keer bepaald in de bouwvergadering. Op deze manier kan er zo dicht mogelijk bij de belevingswereld en de wensen van de leerlingen worden gebleven.

Zowel Jenaplanschool A als Jenaplanschool B kunnen zich verhalen op één van de uitgangspunten van Het Jenaplan:

Elk mens heeft het recht een identiteit te ontwikkelen. Deze wordt zoveel mogelijk gekenmerkt door; zelfstandigheid, kritisch bewustzijn, creativiteit en gerichtheid op sociale rechtvaardigheid. Daarbij mogen ras, nationaliteit, geslacht, seksuele gerichtheid, sociaal milieu religie, levensbeschouwing of handicap geen verschil uitmaken.

Elk kind is uniek en wordt daarom ook serieus genomen. Beide scholen vullen dat op hun eigen wijze in.

Jenaplanschool A werkt met thema's die door de leraren worden geïntroduceerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de kinderen, zodat deze aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen. Het onderwijs wordt dus aan de kinderen aangepast. De thema's helpen de kinderen om meer inzicht te krijgen in de gebeurtenissen en de verschijnselen om hen heen.

Het zelfstandig werken en spelen wordt afgewisseld door gestuurd en begeleid leren. Ondanks het feit dat de opdrachten door de leraren worden aangegeven is het aan de kinderen om daar naar eigen idee en inzicht invulling aan te geven. Bij een thema wordt door de leraren aangegeven wat mogelijk is en de kinderen vullen het in en aan. Daarnaast is er nog ruimte voor ideeën van de kinderen. De leraren maken daar altijd gebruik van. Bij een thema dat geïntroduceerd wordt horen een aantal vaste elementen, zoals bijvoorbeeld het verhaal.

Jenaplanschool B maakt gebruik van een 'open planning' van onderwijsactiviteiten. Op deze manier kunnen ze ingaan op initiatieven en voorkeuren van kinderen. Er kan worden ingespeeld op onverwachte gebeurtenissen: zaken die in het nieuws zijn

of die in de buurt of in gezinnen spelen en bij de kinderen leven. Deze gebeurtenissen vormen het uitgangspunt van zinvolle onderwijsactiviteiten. De activiteiten in de school hebben waar mogelijk samenhang en zijn dan ook zoveel mogelijk ontleend aan de belevingswereld van de kinderen. Dit is vooral binnen de projectonderwerpen terug te zien. Elke groep brengt zijn eigen onderwerpen in. Bij de bovenbouw is dit jaar gekozen om een aantal onderwerpen aan te dragen, ter verdieping van het onderwijs. Hieruit blijkt dat door een voorzetje te geven als bovenbouwteam het vuur in de kinderen weer wordt aangewakkerd en ook de eigen inbreng in de projecten een groter aandeel aanneemt. Het pedagogisch klimaat is zo ingericht dat de kinderen zich veilig voelen, zelfvertrouwen kunnen ontwikkelen en kunnen laten zien wie ze zijn met hun sterke en zwakke kanten. Hierdoor weten ze zich gewaardeerd en gerespecteerd. Dit zijn belangrijke voorwaarden voor kinderen om zich zo goed mogelijk te kunnen ontwikkelen en te kunnen leren, aldus het team van Jenaplanschool B. Bij deze school is het mogelijk op eigen niveau te werken. Zij gaan daar uit van het gemiddelde niveau voor de verschillende vakken. Kinderen die boven of onder het gemiddelde niveau werken krijgen een aangepast programma aangemeten. In de school zijn ze erop gericht dat ieder kind zo goed mogelijk presteert naar eigen kunnen (individuele leerprestaties) en daarnaast als groepslid een waardevolle bijdrage kan geven aan de groep als geheel.

Verschillen/overeenkomsten met Reggio Emilia

De Vrije School heeft als duidelijkste verschil met Reggio Emilia dat het te geven onderwijs al in grote lijnen is gepland. Er is wel ruimte voor eigen inbreng, bijvoorbeeld in de vorm van een thema. Een goed voorbeeld uit de stageperiode is daarbij de dode mol die gevonden was. In de klas werd een sprookje over een mol opgezocht en verteld. Ook werd de mol bekeken en getekend. De interesse van de kinderen wordt ook hier zeker serieus genomen, maar staat bij het Vrije schoolonderwijs niet centraal.

Overeenkomstig met Reggio Emilia worden de kinderen gestimuleerd om op eigen wijze vorm te geven aan hun innerlijke beleving en deze te verdiepen.

Een sterke overeenkomst van het 'Natuurlijk Leren' met Reggio Emilia is dat kinderen kunnen en willen meer dan volwassenen ze vaak toekennen. Het zelf verantwoordelijk zijn voor het leerproces en zijn verdieping ligt in handen van het kind en wordt zorgvuldig door volwassenen/begeleiders begeleid.

Het bepalen van de thema's gaat in beide onderwijsvormen verschillend. Bij deze school worden de thema's door de leerkrachten gemaakt waarbij de interesses van de kinderen op dat moment voorop staan. Bij Reggio Emilia ontstaan thema's altijd door ideeën en interesses van het kind zelf.

Net als bij Reggio Emilia sluiten de thema's op Jenaplanschool A aan bij de leef- en belevingswereld van de kinderen. Het geven van meer inzicht in gebeurtenissen uit het leven om hen heen is ook overeenkomstig met wat bij Reggio Emilia in de projecten plaatsvindt.

Een verschil is te zien bij de thema's die vaste elementen bij zich hebben horen. Bij Reggio Emilia wordt elk thema weer anders benaderd. Een ander groot verschil is het afwisselend sturend en begeleidend bezig zijn van de leerkrachten op Jenaplanschool A terwijl bij Reggio Emilia de kinderen de aangever en de uitvoerder tegelijk zijn.

Jenaplanschool B hecht net zoals bij Reggio Emilia gebeurt, waarde aan het uniek zijn van het kind of eigenlijk de mens. Dit staat ook zo beschreven in de basisprincipes van het Jenaplanonderwijs. Aan de ene kant begeleiden ze het kind zo individueel als mogelijk. Vaak zijn dit gebeurtenissen die met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te maken hebben. Bij de cognitieve ontwikkeling gaan ze uit van het gemiddelde niveau uit en wijken daarbij uit naar zowel boven als onder het gemiddelde niveau van de leerlingen.

In zekere zin komen ze op Jenaplanschool B wat de eigenheid van het kind betreft in de buurt van wat Malaguzzi beweert. Een groot verschil echter is dat bij Reggio Emilia het kind actief kan zijn in alles wat hij doet en aangaat. Groepsleiders begeleiden dit proces. Bij Jenaplanschool B hebben de kinderen wel een flink eigen aandeel in het onderwijs, maar zijn de leerkrachten toch meer sturend bezig dan bij de groepsleiders bij Reggio Emilia.

Ruimte voor eigen creatieve uitingen van kinderen

Een dag op de Vrije School kenmerkt zich door wel drie of vier momenten waarop expressief gewerkt wordt. Technieken worden aangeleerd waarbij gewerkt wordt met natuurlijke materialen als bijvoorbeeld wol. Kinderen leren spinnen, weven, wol verven, breien, haken, weven en vilten allemaal aan de hand van een opdracht. Zij krijgen meer vrijheid in het bepalen van de vormgeving wanneer zij de technieken voldoende beheersen. Het gebruik van de eigen fantasie wordt tot op een bepaalde hoogte gestimuleerd. Het achterliggende idee van het scheppend (creërend) bezig zijn is dat het de geest bevrijdt.

Binnen Natuurlijk leren wordt er wel naar creativiteit gestreefd, maar in eerste instantie in de vorm van probleemoplossend werken. 'Creativiteit' is in het portfolio van de kinderen één van de ontwikkelingslijnen.

Het schrijven van verhalen en het deelnemen aan creatieve workshops, keuzecursussen genoemd, zijn een vast onderdeel van het programma.

In het taal- en spellingonderwijs wordt het schrijven van verhalen gebruikt. Er wordt zowel gewerkt aan het zich eigen maken van de taalvaardigheid als aan het ontwikkelen van de creativiteit.

De keuzecursussen worden door ouders, kennissen, leerkrachten, opa's en oma's gegeven; een ieder die affiniteit heeft met een bepaalde vorm van kunstuiting of techniek. Het doel van de keuzecursussen is de leerlingen de basis van een techniek aan te leren, maar ook zich hierin te bekwamen door een langer leerlijn aan te bieden. Er wordt gewekt aan een samenwerkingsverband met een dertigtal kunstenaars om hierin te kunnen voorzien.

In het kiezen van de technieken is het kind vrij en ook of het alleen de basis van een techniek wil leren of dat het zich verder wil bekwamen. Raakt een kind uitgekeken op een techniek, is er de mogelijkheid om bij iets anders in te schrijven. De kinderen zijn vrij om deze aangeleerde technieken in het portfolio op te nemen.

In het Jenaplan staat creativiteit ook omschreven als één van de aspecten die kinderen nodig hebben om een eigen identiteit te ontwikkelen, naast zelfstandigheid, kritisch bewustzijn en gerichtheid op sociale rechtvaardigheid.

Elke maandag wordt er op Jenaplanschool A aan het verhaal gewerkt. De ene keer is dat opdracht gebonden en de ander keer mag er vrij worden gekozen. Ruimte om de eigen ideeën neer te schrijven is bij allebei de opdrachten gewenst. Bij elk

verhaal hoort een illustratie waarbij met verschillende materialen wordt getekend en verschillende technieken worden aangeleerd.

Kinderen die nog niet kunnen lezen en schrijven maken een verhaal door middel van een tekening. Op deze manier leren ze ook hun gedachten op papier te zetten. De blokken geven ook de mogelijkheid om de kinderen meerdere technieken aan te reiken. De opdrachten hierbij zijn meestal gebonden. Vrijheid om op hun eigen manier te werk te gaan is er wel. Een leraar begeleidt de kinderen die met een nieuwe techniek aan de gang gaan. Zodra de techniek onder de knie is, geven de kinderen het weer door aan anderen. Alles wat de kinderen maken wordt door hen zelf geproduceerd. Een leerkracht helpt alleen wanneer een kind erom vraagt. Kinderen mogen ook spontaan aan het werk gaan met iets wat ze zien. De enige beperking die dan wordt gemaakt is dat het vaak in het thema moet passen.

Jenaplanschool B ziet onderwijs in de betekenis van kennisoverdracht als belangrijke opdracht van de school, maar niet als enige. Een belangrijke plaats is dan ook ingericht voor muzische, beeldende en dramatische vorming; "handenwerk" zoals werken in de tuin, koken en houtbewerking en de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen. Samen met de kennisoverdracht zorgt dit voor een brede persoonlijkheidsontwikkeling.

Het creatief zijn komt gedurende de hele dag tot uiting. De kinderen schrijven in het projectboekje over de onderwerpen en gebeurtenissen die zij hebben gedaan of meegemaakt. Dit wordt altijd geïllustreerd door een tekening.

In de keuzewerktijd kan er voor 'expressie' gekozen worden. Aan de hand van het project worden er vaardigheden en technieken geleerd van het vak beeldende vorming. Dramatisch expressie vindt ook in een van de projecthoeken plaats. In de taalhoek wordt creatief omgegaan met taal, wat uitmondt in geschreven en geïllustreerde briefkaarten, verhalen en versjes schrijven en tal van bestaande of zelfbedachte taalspelletjes.

Het Jenaplanonderwijs kenmerkt zich ook door de weekopening en de weeksluiting. Op Jenaplanschool B laat een stamgroep zien waar zij die tijd mee bezig zijn geweest wat betreft het project. De kinderen zorgen samen met de leerkracht voor een presentatie die alle leeftijden aanspreekt. Daarbij wordt muziek, drama, zang, voordracht, dans en beeldende attributen gebruikt.

Verschillen/overeenkomsten met Reggio Emilia

De Vrije School herkent zich in Reggio Emilia in het veelvuldig bezig zijn op expressief gebied gedurende de dag. Een verschil is dat het werk niet spontaan uit de groep komt, wat bij Reggio Emilia wel het geval is.

Reggio Emilia stelt dat ieder kind zijn 'honderd talen' tot ontwikkeling moet laten komen. Een veelheid aan vaardigheden en technieken dienen in het atelier biedt daarin de mogelijkheid. Bij Natuurlijk Leren kan een kind een keuze maken welke technieken en of vaardigheden het wil leren én of het hierin wil uitblinken. Een overeenkomst is dus te ontdekken in middelen en 'vaardige' volwassenen in het ondersteunen van de creativiteit en de technieken staan los van de thema's. Er is ook een verschil, een verschil in de keuze die het kind maakt in keuzecursussen bij het Natuurlijk Leren waar bij Reggio Emilia in bredere zin 'de honderd talen' worden gestimuleerd.

Jenaplanschool A vindt herkenning in Reggio Emilia in het werken met verschillende technieken en materialen. Ook het op papier zetten van gedachten en ideeën in

de vorm van een verhaal welke geïllustreerd wordt door een beeltenis, is bij Reggio Emilia terug te vinden.

Een verschil hierbij is dat de kinderen bij Jenaplanschool A werken vanuit een opdracht. Bij Reggio Emilia komt het spontaan uit de kinderen zelf.

De kinderen van Jenaplanschool B hebben een eigen inbreng in het creatief uiten in welke werkvorm dan ook. Soms worden opdrachten bedacht, wat verschilt met de visie van Reggio Emilia. Maar de kinderen mogen die opdrachten wel naar eigen idee en creativiteit zelf uitwerken.

Er wordt net als bij Reggio Emilia aandacht besteed aan vaardigheden en technieken. Ten dele omdat het in de kerndoelen staat, maar ook omdat het aansluit bij de Jenaplanvisie.

Aandacht voor harmonieuze ontwikkeling van hoofd en hart

Op de Vrije School gaan cognitieve en emotionele ontwikkeling hand in hand met elkaar. Men doet altijd een beroep op het denken en het voelen wanneer er iets wordt aangeleerd. Het hart wordt geraakt door de schoonheid van wat het ervaart. Dat kan een som of getallen zijn. Hierdoor wordt de zin om te leren vergroot vindt men in het Vrije School onderwijs.

Naast schoonheid is het kweken van respect een manier om de harmonie tussen hoofd en hart aandacht te geven. Door middel van verhalen, spreuken en lessen in de vrije natuur vindt een verrijking van respect plaats voor alles wat de aarde heeft voortgebracht. Het ervaren van de wonderen van de natuur maakt het leren erover ook interessanter.

In de leerlijnen bij het Natuurlijk leren valt het meteen op dat het merendeel van de leerlijnen te maken hebben met de sociaal-emotionele ontwikkeling. De ontwikkelingslijnen die de Klaverweide hanteert laten zien dat men er van uitgaat dat mensen sociale wezens zijn, maar moeten leren hoe ze sociaalvaardig kunnen worden.

De directeur vindt dat in de portfolio per definitie terug te zien is dat op deze school de persoonlijke ontwikkeling net zo belangrijk is als de cognitieve ontwikkeling. Er wordt echter bij de instrumentele vaardigheden niet gewerkt met gevoel en creatieve uitingen. Er is wel degelijk aandacht voor het werken met het hoofd en het hart, maar het is niet als zodanig omschreven in het onderwijsconcept. Men ziet het wel als een logisch gevolg van de manier van onderwijs bij het Natuurlijk Leren.

Dat een kind zich op verschillende manieren kan uiten wordt op Jenaplanschool A als belangrijk gezien, met als gevolg dat er veel aandacht aan wordt besteed. Net als dat er aan de sociale ontwikkeling veel aandacht wordt besteed. De kinderen leren dat het erg belangrijk is om naar hun geweten te luisteren. 'Voelt het goed bij jou? Dan is het goed.' Zo wordt het sociaal wezen, wat een kind is, geleerd om op een goede manier om te gaan met anderen.

Uiterst belangrijk is het dat een kind goed in zijn vel zit. Wanneer een kind zich lekker voelt, gaat het leren ook makkelijker.

In gesprekken krijgt het onder woorden brengen van gedachten en gevoelens veel aandacht. De kinderen moeten hun ideeën, gevoelens en meningen kunnen onderbouwen met een uitleg over 'het waarom'. Daarbij zijn de verhalen van de kinderen zelf erg belangrijk. Als een kind met een vraag komt wordt daar op ingegaan.

Het belang van balans tussen kennisoverdracht, sociaal-emotionele ontwikkeling en motorische ontwikkeling schrijft Jenaplanschool B hoog aan.

Zij onderschrijven ook vanuit de Jenaplanvisie de basisprincipes als:

'Elk mens wordt steeds als totale persoon erkend en waar mogelijk ook zo benaderd en aangesproken.'

In de groep is er altijd ruimte voor het verhaal van het kind zelf, in de kringgesprekken als in een het horen en luisteren naar een antwoord wat het kind geeft op een vraag. De leerkrachten zijn op tijd in de klas voordat de schooldag begint. Op zulke momenten zijn ze ook bewust bezig met het observeren van de groep: Hoe zitten de kinderen die dag in hun vel? Immers, kinderen die met een onprettig gevoel in de klas zitten, kunnen zich niet optimaal ontwikkelen, zo is te lezen in hun onderwijsvisie welke overeenkomt met Jenaplanschool A. In het eerste rondje van het zelfstandig werken of een kringgesprek, is er de mogelijkheid om een goed totaalbeeld te krijgen van het welbevinden van alle kinderen.

Door de werkvormen af te wisselen gedurende de dag en de kinderen ook de ruimte te geven om met elkaar te overleggen en ideeën uit te wisselen vanuit hun zelf, komt er een gedegen balans in het wezen van de mens: hoofd en hart.

Verschillen/overeenkomsten met Reggio Emilia

Het verschil van de Vrije School en Reggio Emilia is dat de harmonieuze ontwikkeling van hoofd en hart bij Reggio Emilia zich manifesteert in een betrokkenheid die uit de kinderen zelf komt. Bij Reggio Emilia krijgen de kinderen 'hart voor de zaak' doordat ze diep in thema's duiken die vanuit hun eigen interesse zijn ontstaan. Op de Vrije School zijn de lesonderwerpen grotendeels bedacht door de leerkracht zelf.

Bij deze Vrije School vindt net als bij Reggio Emilia de verwerking van de leerstof en verhalen plaats in een beeldende werkvorm. Daar kan het gevoel naast het verstand worden aangesproken.

Het sociaal vaardig worden, samen van en met anderen leren kan als overeenkomst tussen het Natuurlijk Leren en Reggio Emilia gezien worden. Het zoeken naar een evenwicht in 'het leren met het hoofd en het hart' is niet specifiek terug te vinden in dit onderwijs.

De 'coaching' gesprekken tussen tutor (stamgroep leerkracht) en leerling zijn een goed voorbeeld van hoe individuele, creatieve, persoonlijke en cognitieve ontwikkeling worden samengebracht en gewaardeerd, zowel door leerling als leerkracht.

Het luisteren naar hun geweten en dit op een goede manier leren te gebruiken is een verschil tussen het onderwijs op Jenaplanschool A met Reggio Emilia. Bij Reggio Emilia gaan ze er vanuit dat kinderen door en door sociaal zijn en dit dus niet specifiek hoeven te leren.

Door het kijken naar het werk van het kind kan men bij het Jenaplan zien hoe het kind zich ontwikkelt en hoe het zich voelt. Bij Reggio Emilia is het werk bedoeld om inzicht te krijgen in de leerprocessen het kind.

De communicatie en het belang hiervan is van grote overeenkomst tussen Reggio Emilia en beide Jenaplanscholen. In de gesprekken kunnen de kinderen hun gevoelens en gedachten onder woorden leren brengen, wat een meerwaarde heeft voor hun persoonlijke ontwikkeling.

Tenslotte vinden beide Jenaplanscholen het volgende over aandacht voor de harmonieuze ontwikkeling van hoofd en hart: De creatieve uitingen van de kinderen,

soms door eigen idee aangebracht en soms door leerkrachten gestart, hebben als doel de balans te vinden tussen de cognitieve inspanning (hoofd) aan de ene kant en aan de andere kant de affectieve inspanningen (hart). Daarnaast zorgt het ook voor de brede persoonsvorming van kinderen.

Conclusie

Malaguzzi is duidelijk over de plek van het kind in het onderwijs. Géén plek in de coulissen, maar fel in het spotlicht. Het uniek zijn van het kind wordt op alle vlakken van onderwijs bij Reggio Emilia ondersteund, waarbij de leerprocessen van de kinderen gevolgd worden en op juiste wijze gevoed worden. Daarbij vooral in het oog gehouden dat het kind de aangever en uitvoerder is.

Het uniek zijn van het kind hebben we ook terug gevonden in ons onderzoek op de stagescholen. Bij de Jenaplanscholen komt dit zelfs in de basisprincipes terug. Bij de Vrije School wordt het meer in het licht van de antroposofie gezien: het kind is uniek in alle lagen van zijn wezen.

Het Natuurlijk Leren stelt het zelf zo dat kinderen verantwoordelijk zijn en kunnen zijn voor hun eigen leerontwikkeling, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied.

Op het gebied van de eigenheid van de kinderen, ruimte voor creatieve uitingen en aandacht voor harmonieuze ontwikkeling van het hoofd en hart vinden we op alle vier de vernieuwingscholen veel overeenkomsten met Reggio Emilia terug.

Overeenkomsten als bijvoorbeeld: het uiten van gevoelens en gedachten in de beeldende vorming, waarbij ook aandacht is voor de achterliggende technieken en vaardigheden die kinderen kunnen gaan bezitten.

De creativiteit zoals Malaguzzi het ziet, heeft ten dele een plek in het vernieuwingsonderwijs. Iedere stageschool geeft er zijn eigen invulling aan.

Maar het grootste verschil blijkt toch het in meer of mindere mate sturende karakter van de leerkracht te zijn en dát is bij Reggio Emilia uit den boze.

Bronnen:

- Carlgren F., De Vrije school. Zeist 1992.
- Edwards C., Gandini L., George F., De honderd talen van kinderen. Utrecht 1998.
- Ernst A. van, Koop een auto op de sloop. Utrecht 2002/2004.
- Nijssse M., Berg M., De honderd talen van kinderen: Onderwijs aan jonge kinderen in Reggio Emilia 2. Het jonge kind. April 1996.
- Theis S., Scriptie: "Een eerste aanzet tot beeldende vorming binnen basisontwikkeling." Juni 2001.
- Zwart A. e.a., Ik zie rond in de wereld. Driebergen 2003.
- www.jenaplan.nl
- www.kindercentrumatelier.nl
- <http://www.marant-ed.nl/frappant/makrant7.html>
- <http://www.pdiomline.nl/index.php?item=2665&page=6>
- www.pedagogiekontwikkeling.nl
- www.vrijeschool.nl
- Informatie verkregen door gesprekken met directeur/directrice en mentoren,
- observaties gedaan in de eigen stageklas van de desbetreffende vernieuwingschool.